Valentin TOMULEȚ

BASARABIA LA 1828: RELAȚII COMERCIALE ȘI NEGUSTORI (Descrisă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse) (Partea a II-a)

Formularea problemei

Sursele istorice constituie baza cunoașterii trecutului societății umane. Fiecare sursă istorică scrisă, moștenită din epoca modernă, conține informații importante, originale și inedite, care, în demersul istoric, urmează a fi supusă unei analize minuțioase și critice.

Relatările celui care a scris sau a dictat textul, ori cele care au fost emise de cancelarii sau alte instituții administrative civile, militare și ecleziastice sunt consecința unor impresii ale autorului sau dispoziții ale autorităților, rezultate din producerea unor evenimente istorice care au avut loc în societate sau chemate de a satisface interesele anumitor persoane sau oficialități. În acest context, izvorul istoric apare ca o verigă ce realizează legătura dintre trecut și prezent, dintre ceea ce nu se știa, dar care urmează acum să știm.

În același timp, izvoarele istorice sunt rezultatul sau produsul activității umane, care reflectă viața în toate manifestările și diversitățile ei din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat. În acest context, izvoarele istorice sunt, concomitent, și manifestări ale culturii epocii pe care o reprezintă. Ele ne oferă o posibilitate reală de cunoaștere științifică a trecutului istoric.

Pentru cunoașterea istoriei moderne a Basarabiei, cercetarea izvoarelor vechi, în special a celor inedite de arhivă, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, are o importanță deosebită și prezintă un mare interes în cercetarea istorică. În această ordine de idei, după cum constatam în articolul precedent (Partea I[1]), o sursă deosebită, strict obligatorie și necesară în studierea diverselor probleme de istorie modernă a Basarabiei, o reprezintă datele statistice, adunate și sistematizate (deși nu în majoritatea cazurilor) de administrația imperială rusă sau cea regională pe parcursul secolului al XIX-lea, din care face parte și statistica, sau Memoriul de la 1828, prezentat de administrația regională a Basarabiei instituțiilor imperiale din Sankt Petersburg[2].

Informații statistice cu privire la starea diferitor ramuri economice ale Basarabiei, inclusiv comerțul, se mai adunau și prin diverse investigații efectuate de administrația ținutală, la cererea instituțiilor regionale sau imperiale, cu varii ocazii.

---

[1] Prima parte a analizei Memoriului, *a se vedea:* Valentin Tomuleț, Basarabia la 1828: procese demografice, structuri sociale și confesiuni religioase (Descrisă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse) (Partea I). În: *Latinitate, Romanitate, Românitate. Ediția a V-a.* Chișinău, 5-6 noiembrie 2021, p. 266-294.

[2] *Ibidem*, p. 266.

Caracteristica generală a memoriului

Pentru a înţelege schimbările care au intervenit în comerţul Basarabiei după anexarea ei, în 1812, la Imperiul Rus, la început trebuie să amintim, cu riscul unor repetări, ce prezintă memoriul ca sursă istorică. Memoriul din 1828 este depozitat în Fondul *Cancelaria guvernatorului Basarabiei* (*ANRM*, F. 2, inv. 1, d. 1199, ff. 1-69 verso) şi a fost prezentat de instituţiile regionale administraţiei imperiale din Sankt Petersburg, după suprimarea autonomiei limitate şi provizorii a Basarabiei, în baza Regulamentului din 29 februarie 1828. Nu ştim cu certitudine dacă Memoriul a fost perfectat special pentru a descrie situaţia diferitor ramuri economice, categorii sociale, instituţii ecleziastice etc. din Basarabia la 1828, după lichidarea autonomiei limitate şi provizorii, sau este o încercare a administraţiei regionale de a familiariza instituţiile de stat imperiale cu situaţia din noua provincie, în legătură cu războiul ruso-turc din 1827-1828 şi pregătirea măsurilor de includere a regiunii în sistemul economic şi politic al imperiului prin suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru[3] şi aplicarea în regiune a structurii de ghildă ruseşti.

Memoriul, care include mai multe tabele ce descriu situaţia economică, socială şi confesională etc. a Basarabiei la 1828 (în unele cazuri, informaţia se referă la perioada 1818-1828), este însoţit de un comentariu destul de detaliat al tabelelor, care se aseamănă mai mult cu un raport, pe care instituţiile regionale au început să-l prezinte anual la Sankt Petersburg, începând cu anul 1842 (iniţial, datele cu referire la populaţie includeau informaţii pentru întreaga Basarabie, iar începând cu 1847 – pentru fiecare centru judeţean şi judeţ aparte), această structurare referindu-se şi la alte compartimente ale Memoriului.

Memoriul include date privind suprafaţa ţinuturilor/judeţelor, numărul total al populaţiei distribuit pe sexe, pe categorii sociale (nobili, cler, ţărani,

[3] Cordonul sanitaro-vamal de la Nistru a fost instituit în 1793, după anexarea la Rusia, conform Tratatului de la Iaşi, a teritoriilor din partea stângă a Nistrului. Nefiind păzit cu strictețe de corpul de grăniceri, el includea două carantine – de la Dubăsari şi de la Movilău, patru vame – de la Dubăsari, Movilău, Iagorlâk, Maiaki (în 1795, în Dubăsari a fost instituită vama principală de frontieră). În 1811, la Nistru sunt instituite Districtul vamal Dubăsari, în a cărui subordine erau vămile şi posturile vamale de la Isakoveţ până la Dubăsari, şi Districtul vamal Odesa, cu vămile: Odesa, Maiaki, Herson şi Nikolaev şi două posturi vamale – de la Isakoveţ şi Parcani. (В.А. Кочергин, Наброски по истории города Дубоссар и прилежащего Поднестровья (Херсонской губернии) (1648-1870), Одесса, 1911, с. 27). Oficial, doar prin aceste puncte se permitea trecerea, în baza documentelor corespunzătoare, a persoanelor care veneau sau plecau din Imperiu, importul şi exportul mărfurilor. Căile comerciale principale duceau spre Sublima Poartă Otomană şi unele posesiuni ale Imperiului Habsburgic. La trecerea frontierei, de la fiecare persoană se percepea o taxă, iar mărfurile erau supuse impozitului conform tarifului vamal din 1797. Carantina, atât pentru oameni, cât şi pentru animale şi mărfuri, se respecta timp de 10-14 zile în condiţii nefavorabile. Sustragerea de la această operaţie se pedepsea foarte sever, inclusiv cu moartea (Valentin Tomuleţ, *Politica comercial-vamală a ţarismului în Basarabia şi influenţa ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868). Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită,* Iaşi: Editura „Tipo Moldova”, 2015, p. 199).

şleahtici, colonişti străini, săraci), numărul caselor de locuit, în afară de cele din mediul urban, incluse în această statistică, numărul localităţilor în fiecare judeţ, în funcţie de numărul caselor (gospodăriilor), suprafaţa pământului arabil, a păşunilor, pădurilor etc.

Un interes aparte prezintă compartimentele ce reflectă starea oraşelor, diferite ramuri ale gospodăriilor rurale şi urbane: creşterea animalelor, dezvoltarea agriculturii, artizanatul şi diferite ramuri meşteşugăreşti, fabricile şi uzinele, comerţul interior şi exterior, numărul negustorilor şi târgoveţilor încadraţi în comerţ, caracterul moral al populaţiei, confesiunilor etc., care vor fi examinate de autor în acest şi alte studii.

Preţioase sunt şi comentariile detaliate (69 de file scrise pe ambele părţi) cu referire la cele 10 tabele, anexate la sfârşitul memoriului, destul de impunătoare după volum şi conţinut, ce ne oferă posibilitatea de a înţelege mai profund procesele care au avut loc în Basarabia în această perioadă de timp.

Instituirea sistemului sanitaro-vamal în Basarabia

Înţelegerea subiectului pus în discuţie, legat de comerţ şi negustori, din cadrul Memoriului poate avea loc doar ştiind când a fost creat şi cum funcţiona sistemul sanitaro-vamal în Basarabia, înfiinţat după anexarea ei la Imperiul Rus.

Noua organizare vamală şi sanitară a fost instituită în 1817 şi fixată ulterior în noul Regulament de administrare a Basarabiei, adoptat la 29 aprilie 1818. Regulamentul prevedea numărul funcţionarilor vamali şi de carantină şi statele de funcţii pentru vămile şi posturile vamale şi de carantină amplasate la hotarul de apus al Basarabiei (Tabelul 1).

Tabelul 1

Statele de funcţii şi sumele alocate pentru întreţinerea funcţionarilor şi cancelariilor vămilor, a posturilor vamale şi de carantină, amplasate la hotarul de apus al Basarabiei, potrivit Regulamentului din 29 aprilie 1818*

Locul amplasării vămilor, a punctelor vamale şi de carantină	Denumirea instituţiei vamale		Numărul de funcţionari	Sumele alocate pentru salarii şi cheltuieli de cancelarie (în rub.)	Carantine	Funcţionari şi slujitori	Sumele alocate pentru salarii şi cheltuieli de cancelarie (în rub.)
	Vamă	Post vamal					
Noua-Suliţă	1	-	9	2750	-	-	-
Lipcani	-	1	6	1390	1	12	2500
Sculeni	1	-	8	2470	1	48	13530
Leova	-	1	6	1390	1	12	2500
Ismail	-	1	8	1970	1	44	4700

Reni	1	-	9	2750	1	80	15730
Akkerman	-	1	8	1970	1	44	4700
În total	**3**	**4**	**54**	**14690**	**6**	**240**	**43660****

* Устав образования Бессарабской области 1818 г., Кишинев, 1818, с. 191-205; Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*, Bucureşti, 1993, p. 106-112.

** În suma totală n-au fost incluse 2050 rub. alocate pentru întreţinerea şefului cordonului sanitar, a secretarului şi cheltuielile de cancelarie.

Datele Tabelului 1 atestă că în Basarabia funcţionau 3 vămi şi 4 posturi vamale. Pentru întreţinerea vămilor Noua Suliţă, Sculeni şi Reni erau alocate anual 7.970 rub., iar a posturilor vamale Ismail, Leova, Akkerman şi Lipcani – 6.720 rub. asignate. Şi mai impunătoare erau sumele alocate pentru întreţinerea carantinelor, acestea constituind anual 45.710 rub. asignate[4].

Ceva mai târziu, la 21 august 1818, prin decret imperial, a fost adoptat Statutul carantinal, de care urmau să se conducă toate carantinele din Basarabia[5]. Iar la 28 mai 1823, prin alt decret imperial, emis pe numele Senatului, a fost instituită Direcţia vamală de circumscripţie, în frunte cu consilierul Ivanovski, care exercita funcţia de şef al vămii Sculeni[6].

Schimbările care au intervenit în sistemul administrativ al Basarabiei s-au răsfrânt în mod direct şi asupra administraţiei vamale şi de carantină. Conform noului *Regulament privind administrarea Basarabiei din 29 februarie 1828*, vămile şi posturile vamale de la Prut şi Dunăre, ce se aflau sub administrarea directă a guvernatorului general al Novorosiei şi Basarabiei, au fost transferate în subordinea Ministerului de Finanţe[7]. Şeful de district şi şefii carantinelor erau numiţi în funcţie de către împărat, iar slujitorii carantinelor, directorii, comisarii şi alţi funcţionari din cadrul carantinelor – de către guvernatorul general[8]. O parte din veniturile încasate de vămile şi posturile vamale din Basarabia urmau să fie incluse în suma de 10%, ce reveneau Basarabiei din veniturile obţinute anual în provincie[9].

În sistemul sanitaro-vamal instituit la Prut şi Dunăre intervin anumite schimbări şi în legătură cu privilegiile acordate de administraţia rusă portului Ismail, în care autorităţile imperiale puneau mari speranţe, văzând în el

[4] Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*, Bucureşti, 1993, p. 106-112.
[5] Г.П. Небольсин, Статистические записки о внешней торговле России, часть II, СПб., 1835, с. 271-274.
[6] Dinu Poştarencu, *O istorie a Basarabiei în date şi documente (1812-1940)*, Chişinău, 1998, p. 11.
[7] Paul Mihail, Zamfira Mihail, *op. cit.*, p. 125.
[8] Arhiva Naţională a Republicii Moldova (ANRM), F. 2, inv.1, d. 1197, f. 6 verso.
[9] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1197, f. 9.

un concurent real al porturilor româneşti Galaţi şi Brăila. La 10 iulie 1828, Comitetul de Miniştri discută memoriul din 4 iulie al ministrului de finanţe privind instituirea în Ismail a vamei de depozitare a mărfurilor şi acordarea diferitor înlesniri şi privilegii. La şedinţa din 20 octombrie 1828, Comitetul de Miniştri a fost anunţat că împăratul Nicolai I a confirmat dispoziţiile Comitetului, iar la 6 octombrie 1828 a fost emis decretul imperial[10].

Conform decretului, în oraşul Ismail a fost deschisă, începând cu 24 decembrie 1828, o vamă principală cu dreptul de înmagazinare a mărfurilor străine permise pentru import, conform tarifului, în afară de cele destinate pentru portul din Sankt Petersburg[11].

La 4 ianuarie 1829, Departamentul comerţului exterior anunţă şeful districtului vamal Basarabia că, potrivit decretului din 6 octombrie 1828, în oraşul Ismail, începând cu 24 decembrie, a fost deschisă o vamă de înmagazinare a mărfurilor, iar în Reni – un post vamal portuar[12].

Pentru o mai bună apărare a hotarului de pătrunderea molimei, potrivit dispoziţiei imperiale din 1 august 1829, carantinele de la Prut şi Dunăre şi cele de la Nistru au fost subordonate direct guvernatorului general al Novorosiei şi Basarabiei, căruia i s-au acordat drepturi nelimitate în baza *Regulamentului carantinal* din 21 august 1818[13].

După instituirea în Ismail a vamei de înmagazinare a mărfurilor, conform deciziei Senatului din 4 ianuarie 1830, vama din Reni a fost transferată în Ismail, iar în Reni – postul de carantină din Ismail. Pentru administrarea treburilor sanitare şi comerciale, în Ismail a fost instituit postul de căpitan de port, cu un salariu anual de 1000 rub[14].

După instituirea, la 26 septembrie 1830, a Administraţiei Speciale a oraşului Ismail, serviciul vamal din cadrul acestei instituţii administrative rămânea în subordinea instituţiilor imperiale[15].

În perioadele de răspândire pe teritoriul Basarabiei a ciumei şi holerei, alături de carantinele de bază, mai erau instituite şi carantine provizorii. Autorităţile imperiale căutau să ţină sub control şi activitatea acestor carantine. La 25 martie 1829, ministrul de interne cere de la guvernatorul civil al Basarabiei informaţii privind carantinele provizorii instituite, cu indicarea amănunţită unde sunt amplasate, din ce funcţionari sunt alcătuite şi care sunt

[10] Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 19, inv. 3, d. 158, f. 5-5 verso.
[11] *Ibidem*, f. 12.
[12] *Ibidem*.
[13] Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). Собр. II, т. IV, 1829, №3058, СПб., 1830, с. 569-570.
[14] ANRM, F. 6, inv. 2, d. 391, f. 1.
[15] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1459, f. 1-1 verso; Arhiva de Stat din regiunea Odesa (ASRO), F. 1, inv. 214, d. 13, 1830, f. 6-6 verso. Documentele principale referitoare la instituirea Administraţiei Speciale a oraşului Ismail sunt publicate în: Valentin Tomuleţ, *Politica comercial-vamală a ţarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei şi Republicii Moldova*, Chişinău, 2002, p. 340-351.

sumele băneşti investite pentru întreţinerea lor[16]. În consecinţă, la 13 august 1829, şeful cordonului sanitar (carantinal) al Basarabiei îi scrie din Sculeni guvernatorului civil A.I. Sorocunski despre carantinele provizorii instituite în regiune[17]. Sursa însă nu indică, spre regret, lista acestor carantine. Dar din alt izvor aflăm că, în 1829, un post de carantină provizoriu a fost instituit la podul de trecere în satul Gura Tercei, judeţul Bender[18]. O carantină provizorie a fost instituită şi în târguşorul Leova, pentru supunerea vitelor cornute, cailor, oilor şi porcilor controlului sanitar[19]. Probabil, asemenea posturi de carantină existau şi în alte localităţi.

După suprimarea cordonului vamal de la Nistru şi transferarea lui la hotarul de apus al Basarabiei, conform dispoziţiei din 26 septembrie 1830, în Basarabia erau instituite două districte vamale: din partea de sus a Dubăsarilor, sau Sculeni, – de la hotarele guberniei Podolia şi până la judeţul Ismail, şi din partea de jos a Dubăsarilor, sau Ismail, – de la hotarele judeţului Ismail până la gurile Dunării, pe litoralul Mării Negre spre Akkerman şi, mai departe, până la sfârşitul limanului Nistrului[20].

În districtul vamal Sculeni erau înfiinţate două vămi – la Noua Suliţă şi la Sculeni, care au fost egalate în drepturi cu vămile de clasa întâi şi aveau dreptul să încaseze taxe vamale de la mărfurile permise, potrivit tarifului, în porturile Odesa şi Feodosia, dar fără a li se acorda dreptul de înmagazinare. Această circumscripţie includea şi două posturi vamale – la Lipcani şi la Leova[21].

Din districtul vamal Ismail făceau parte vama Ismail, căreia i s-a păstrat dreptul de înmagazinare, acordat la 6 octombrie 1828[22], şi două posturi vamale – din Reni şi din Akkerman[23]. Posturile vamale îşi păstrau statutul de altădată, acordat tuturor posturilor vamale de la hotarele de vest ale Rusiei.

Odată cu instituirea noilor districte vamale, în Basarabia au fost desfiinţate districtul vamal Dubăsari, cu vămile Movilău şi Dubăsari, şi paza vamală, iar în districtul vamal Odesa – posturile vamale Maiaki şi Parcani[24]. Paza vamală a districtului vamal Odesa, situată la Nistru, a fost transferată (în afară de paza necesară pe limanul Nistrului) pe litoralul Mării Negre – între Kinburn şi Perekop, şi pe limanul Bugului şi Niprului, unde paza vamală lipsea.

---

[16] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1441, f. 1-1 verso.
[17] *Ibidem*, f. 5.
[18] *Ibidem*, f. 2, 6, 8.
[19] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1572, f. 28-28 verso.
[20] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 24.
[21] *Ibidem*, f. 24-24 verso.
[22] ANRM, F. 151, inv. 1, d. 2, f. 72.
[23] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 24 verso.
[24] *Ibidem*.

În legătură cu instituirea în Basarabia a celor două districte vamale şi cu egalarea în drepturi a funcţionarilor vamali cu cei de la instituţiile vamale de la hotarele de vest ale Rusiei, a fost constituit un nou personal vamal[25].

Comerţul de iarmaroc

Conform datelor Memoriului, în Basarabia nu existau iarmaroace importante care ar fi vizitate de negustori. Până în 1828, în Basarabia funcţionau 39 de iarmaroace: în oraşul regional Chişinău (1), în oraşul Akkerman (1), în oraşul Hotin (16), în oraşul Bălţi (11) şi în judeţele Hotin (4) şi Iaşi (6). Dintre aceste iarmaroace cele mai importante erau considerate cele din oraşul Bălţi, care funcţionau în următoarele zile: ***1)*** la 2 februarie, în ziua întâmpinării Domnului; ***2)*** în prima săptămână a Postului Mare; ***3)*** în săptămâna Floriilor Postului Mare; ***4)*** în ziua înălţării Domnului; ***5)*** la 25 iunie, în ziua Sf. Mare Muceniţe Fevronia; Cuvioşilor Dionisie şi Dometie; ***6)*** la 20 iulie, în ziua proorocului Ilie; ***7)*** la 6 august, în ziua Schimbării la Faţă a Domnului; ***8)*** la 8 septembrie, în ziua Naşterii Maicii Domnului (Sf. Fecioare Maria); ***9)*** la 15 octombrie, în ziua Sf. Paraschiva; ***10)*** la 21 noiembrie, în ziua Intrării în Biserică a Maicii Domnului; ***11)*** la 20 decembrie, în ziua Sf. Mucenic Ignatie Teoforul.

Aceste iarmaroace au fost instituite încă în timpul dominaţiei otomane, erau vizitate doar de locuitorii Basarabiei şi activau nu mai mult de 3 zile. La ele aveau loc doar vânzări angro de vite cornute, cai şi oi crescute în Basarabia, care erau, ulterior, exportate în Austria şi alte state europene. Circuitul total de capital din cadrul acestor iarmaroace constituia cca 800.000 ruble. Celelalte iarmaroace nu prezentau mare interes. Din aceste iarmaroace, doar iarmarocul din Chişinău, care se întrunea la 26 octombrie, în ziua Sf. Dumitru, şi cel din Akkerman, din 6 decembrie, în ziua Sf. Nicolae, au fost instituite de administraţia rusă după 1812, celelalte funcţionau din timpul dominaţiei otomane[26].

Comerţul cu guberniile ucrainene şi ruse

Deşi Basarabia a fost anexată la Imperiul Rus în 1812, autorul/autorii memoriului califică drept comerţ exterior exportul de mărfuri din Basara-

[25] *Districtul vamal Sculeni* era alcătuit din: şeful districtului, ajutat de şapte funcţionari, pentru a căror întreţinere erau alocate 11.800 rub.; vămile Noua Suliţă şi Sculeni, formate din şefii vămilor, ajutaţi de către 20 funcţionari (13.050 rub.); posturile vamale Lipcani şi Leova, formate din şefii posturilor vamale, ajutaţi de către 6 funcţionari (3.500 rub). *Districtul vamal Ismail* era alcătuit din aparatul administrativ – şeful districtului, ajutat de cinci funcţionari (9200 rub.); vama Ismail, formată din şeful vămii, ajutat de 33 de funcţionari (18.070 rub.) şi postul vamal Reni, format din şeful postului vamal, ajutat de 7 funcţionari (4.650 rub.). Pentru reparaţia drumurilor şi întreţinerea vaselor comerciale erau alocate 15 mii ruble (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 27-27 verso, 31).

[26] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 38 verso-39 verso.

bia în guberniile ucrainene şi ruse, la 1828, care putea fi privit drept comerţ interior al Rusiei, înţelegând, probabil, prejudiciile cauzate comerţului de prezenţa cordonului sanitaro-vamal de la Nistru. Autorul constată că mărfurile din Basarabia erau exportate în guberniile Herson, Kameneţ-Podolsk, Volânia şi Kiev. În ultimele două gubernii se exportau, cu precădere, sarea de masă şi vinul şi produsele ce fac parte din comerţul exterior – mărfurile de fabrică, seu, săpun, piei neprelucrate şi prelucrate, miere, ceară, tutun, lână de oi, oţet, vite cornute, cai, peşte sărat şi afumat, scrumbie, untură de peşte, diferite fructe şi mangal. Exportul din Basarabia în aceste gubernii constituia 3.029.585 rub. asignate[27].

Cele relatate în Memoriu sunt elucidate detaliat de datele de care dispunem din anii precedenţi cu privire la cele două produse – vinul şi sarea, ce constituiau ponderea de bază a mărfurilor exportate din Basarabia în guberniile ucrainene şi ruse (Tabelul 2).

Tabelul 2

Exportul vinului şi sării din Basarabia în guberniile ucrainene ruse între anii 1820-1825*

Anii	Vin		Creşterea în % faţă de 1820	Sare		Creşterea în % faţă de 1820
	În vedre***	În %		În puduri	În %	
1820	3634	1,1	**100,0****	436120	7,2	**100,0****
1821	32549	10,3	**895,7**	1028265	17,1	**235,8**
1822	55192	17,4	**1518,8**	593295	9,8	**136,0**
1823	64678	20,4	**1779,8**	561145	9,3	**128,7**
1824	55904	17,6	**1538,4**	1757173	29,2	**402,9**
1825	105165	33,2	**2893,9**	1652478	27,4	**378,9**
În total	**317122**	**100,0**	**-**	**6028476**	**100,0**	**-**

* AISR, F. 560, inv. 22, d. 18"b", f. 105 verso, 106 verso-107.

** În Tabel cifra 100,0 % este acceptată convenţional, servind drept punct de pornire pentru studierea creşterii exportului vinului şi al sării între anii 1820-1825.

*** *Vadră* – unitate de măsură moldovenească, egală cu 8 ocale *(În Moldova, oca pentru lichide echivala cu 1,520 litri)*. Potrivit altor surse, o vadră moldovenească era egală cu 1,2 vedre ruseşti (ANRM, F. 3, inv. 1, 1825, d. 441, f. 223; Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии (1812-1861 годы). Сборник документов / Составители И.А. Анцупов, К.П. Крыжановская. Том. III, Часть I, Кишинев, 1962, с. 572).

[27] *Ibidem*, f. 33.

Datele Tabelului 2 atestă o creştere substanţială a exportului vinului şi sării din Basarabia în guberniile ucrainene şi ruse, cu cca 33,2% şi 27,4% în 1825, faţă de 1820.

O asemenea creştere a fost generată de faptul că, după adoptarea tarifului vamal liberal din 31 martie 1816[28], sunt adoptate noi acte legislative, care aveau ca scop să reglementeze relaţiile comerciale şi activitatea negustorilor şi a altor categorii sociale implicate în comerţul Basarabiei. Acestea au fost generalizate în decizia Comitetului de Miniştri din 28 noiembrie 1816, al cărei scop era de a reorienta comerţul basarabean de la pieţele tradiţionale europene spre piaţa internă rusă şi de a pregăti terenul pentru includerea Basarabiei în sistemul economic şi politic al Imperiului Rus. Mărfurile basarabene erau permise spre export prin toate vămile şi posturile vamale ale districtului vamal Dubăsari, fără plata taxei vamale[29] (ce-i drept, doar până în interiorul vămilor, după care mărfurile erau preluate de negustorii de ghildă din guberniile ucrainene şi ruse, din cauza că negustorii basarabeni nu erau stratificaţi în ghilde comerciale şi nu dispuneau de dreptul la comerţul intergubernial), iar „mărfurile ruse" erau impuse taxei vamale, conform tarifului vamal din 1816[30].

Vinul şi sarea constituiau produsele de bază în exportul din Basarabia în Rusia. După calculele cercetătorului V.I. Jukov, în perioada 1825-1830, aceste mărfuri constituiau mai mult de jumătate (55%) din volumul total de mărfuri exportate din Basarabia în Rusia[31].

Importul mărfurilor din aceste gubernii în Basarabia, în special din Moscova, Harkov, Odesa şi alte oraşe, şi din cele mai cunoscute iarmaroace ruseşti constituia anual cca 2.259.257 rub. asignate. Erau importate din aceste gubernii diferite mărfuri industriale, confecţionate la fabricile şi uzinele din Rusia, în plus: zahăr, ceai, cafea, diverse cereale în formă de seminţe, făină şi crupe, veselă de masă: de cristal, sticlă şi faianţă, cizme, lemn de construcţie şi derivatele din lemn: de dulgherie, de tâmplărie şi de strungărie, frânghii, catran, cositor, cretă, hârtie, fier şi articole din fier, aramă, plumb etc.[32]

Un tablou mult mai detaliat şi mai amplu al comerţului interior şi al comerţului Basarabiei cu guberniile ucrainene şi ruse la 1828 se conţine în Tabelul „B", de la sfârşitul textului Memoriului. Informaţiile din acest Tabel, ca şi cele din alte Tabele, sunt destul de voluminoase, bogate şi diverse, care

[28] Noul tarif vamal este aplicat în Basarabia în noiembrie 1816 şi se răspândea doar asupra unor mărfuri. Perceperea taxei vamale la mărfurile importate de peste hotare – „vama" – se efectua, ca şi în trecut, după obiceiul moldovenesc, şi constituia 3% *ad valorem* (AISR, F. 560, inv. 4, d. 235, f. 1).

[29] ANRM, F. 5, inv. 2, d. 690, f. 4 verso.

[30] AISR, F. 1263, inv. 1, d. 101, f. 681-681 verso.

[31] В.И. Жуков, *Торговые правила в Бессарабии и влияние их на развитие внутренней торговли в первой половине* XIX *века*. В: *Ученые записки Кишиневского ун-та, Кишинев*, 1962, т. 48, с. 82.

[32] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 3 verso.

nu pot fi incluse, în cazul nostru, într-un singur Tabel, din care cauză ele vor fi expuse şi analizate în două Tabele, iar altă parte – vor fi expuse în formă liberă (Tabelul 3).

Tabelul 3

Volumul total al comerţului interior al Basarabiei şi al comerţului cu guberniile ucrainene şi ruse la 1828 (în rub. asignate)*

Orașele și județele	Volumul total al comerţului interior	Raportul, în %	Valoarea circuitului de mărfuri cu alte gubernii			Raportul, în %
			Importul**	Exportul	Circuitul de mărfuri	
Orașele Chișinău	**2200000**	**67,1**	1500000	700000	**2200000**	**70,5**
Hotin	**88000**	**2,7**	20000	-	**20000**	**0,6**
Bălţi	**240000**	**7,3**	150000	-	**150000**	**4,8**
Bender	**200000**	**6,1**	17000	-	**17000**	**0,5**
Ismail	**120000**	**3,7**	50000	150000	**200000**	**6,4**
Chilia	**50000**	**1,5**	8000	15000	**23000**	**0,7**
Reni	**42000**	**1,3**	17390	-	**17390**	**0,6**
Akkerman	**336497**	**10,3**	311867	180450	**492317**	**15,8**
În total	**3276497**	**56,0**	**2074257**	**1045450**	**3119707**	**59,0**
Județele Orhei	**770000**	**30,0**	-	935000	**935000**	**43,1**
Hotin	**492000**	**19,1**	-	317344	**317344**	**14,6**
Iaşi	**643090**	**25,0**	185000	458090	**643090**	**29,6**
Bender	**387112**	**15,0**	-	161701	**161701**	**7,5**
Ismail	**18000**	**0,7**	-	-	**-**	**-**
Akkerman	**262600**	**10,2**	-	112000	**112000**	**5,2**
În total	**2572802**	**44,0**	**185000**	**1984135**	**2169135**	**41,0**
Suma totală	**5849299**	**100,0**	**2259257**	**3029585**	**5288842**	**100,0**

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 60.

** În județele din Basarabia nu erau importate mărfuri din alte gubernii de peste Nistru, excepţie făcând judeţul Iaşi, în care erau aduse pentru comerţul cu amănuntul, anual, mărfuri în valoare de până la 185 mii rub. asignate.

Datele sistematizate de administraţia regională în acest tabel atestă că volumul total al comerţului Basarabiei la 1828 însuma 5.849.299 rub. asignate, inclusiv 3.276.497 rub. (ce constituia 56% din volumul total al comerţului), care reveneau celor 8 oraşe ale Basarabiei şi 2.572.802 rub. asignate (ce

constituia 44% din volumul total al comerţului) – celor 6 judeţe ale regiunii. De remarcat faptul că dintre oraşele Basarabiei, doar capitalei, oraşului regional Chişinău, îi revenea un loc important în comerţ, acesta constituind 2,2 mln rub. asignate, ceea ce reprezenta 67,1% din valoarea totală a comerţului din cadrul oraşelor Basarabiei, urmat de oraşul port Akkerman, cu 336.497 rub. (10,3%), Bălţi – cu 240 mii rub. (7,3%), Bender – cu 200 mii rub. (6,1%), Ismail – cu 120 mii rub. (3,7%), Hotin – 88 mii rub (2,7%) şi oraşele Chilia şi Reni – cu doar 50 mii rub. (1,5%) şi 42 mii rub. (1,3%) din valoarea totală.

Cât priveşte judeţele Basarabiei. întâietatea o deţinea judeţul Orhei – cu 770 mii rub. (30%), urmat de judeţul Iaşi – cu 643.090 rub. (25%), Hotin – cu 492 mii rub. (19,1%), Bender – cu 387.112 rub. (15%), Akkerman – cu 262.600 rub. (10,2%) şi Ismail – doar cu 18 mii rub. asignate (0,7%). Suma de cca 2,6 mln rub. asignate, atestată în judeţele Basarabiei, semnifică faptul că o parte din gospodăriile moşiereşti şi ţărăneşti (în special, ale mazililor, răzeşilor, ţăranilor de stat, coloniştilor) erau orientate, parţial, în relaţiile de piaţă, moşierii şi ţăranii comercializând, de regulă, surplusurile obţinute anual.

Prezintă interes valoarea scimbului de mărfuri ale Basarabiei cu guberniile ucrainene şi ruse la 1828. Datele Tabelului 3 atestă că balanţa comercială a Basarabiei cu aceste gubernii constituia 5.288.842 rub. asignate, inclusiv 2.259.257 (42,7%) rub. revenea importului şi 3.029.585 (57,3) rub. asignate – exportului. De menţionat faptul că importul de mărfuri din guberniile ucrainene şi ruse era orientat, în fond, spre oraşele din Basarabia; din valoarea totală de 2.259.257 rub., oraşelor le revenea 2.074.257 (91,8%) rub., iar judeţelor – doar 185.000 (8,2%) rub. asignate. Din volumul total al exportului de mărfuri din Basarabia în guberniile ucrainene şi ruse de 3.029.585 rub., oraşelor le revenea 1.045.450 (34,5%) rub., iar judeţelor – 1.984.135 (65,5%), ceea ce demonstrează, cu prisosinţă, caracterul agrar al provinciei şi necesitatea în aceste produse agricole a pieţelor ucrainene şi ruse.

O analiză detaliată a volumului circuitului de mărfuri al Basarabiei la 1828 atestă faptul că din suma totală de 5.288.842 rub. celor 8 oraşe ale Basarabiei le reveneau 3.119.707 (59%) rub., iar celor 6 judeţe ale regiunii – 2.169.135 (41%) rub. asignate. De remrcat că o bună parte din aceste sume, ca şi în primul caz, erau predestinate pentru oraşul regional Chişinău, considerat, la acel moment, centrul comercial al Basarabiei, Chişinăului revenindu-i, din suma totală a circuitului de mărfuri, 2.200.000 (41,6%) rub. asignate. Chişinăul deţinea întâietate şi între celelalte oraşe ale Basarabiei, acestuia revenindu-i mai mult de 70% (2,2 mln rub.) din valoarea totală de 3.119.707 rub., urmat de oraşul Akkerman – cu 15,8% (492.317 rub.), Ismail – cu 6,4% (200 mii rub.) şi oraşul Bălţi – cu 4,8% (150 mii rub.), celorlalte 4 oraşe – Hotin, Bender, Chilia şi Reni – revenindu-le mai puţin de un procent din valoarea totală predestinată oraşelor.

Cât privește județele, din valoarea totală a circuitului de mărfuri de 2.169.135 rub., 935 mii rub. (43,1%) îi revenea județului Orhei, cel mai mare și mai dens populat județ din provincie, urmat de județul Iași, cu cca 643 mii rub. (29,6%), Hotin – cu cca 318 mii rub. (14,6%) și Akkerman – cu 112 mii rub. (5,2%).

Pentru a verifica veridicitatea datelor incluse în Memoriu, să le comparăm cu datele importului și exportului de mărfuri prin vama Movilău, între anii 1821-1826, prezentate de ofițerul Cartierului General al Armatei ruse A. Rozeilon-Soșalski și depozitate în fondul Arhivei Istorice Militare de Stat din Rusia, dar și cu cele ce reflectă volumul comerțului dintre Basarabia și guberniile ucrainene și ruse între anii 1825-1830, adunate și sistematizate de administrația imperială, în baza datelor survenite de la vămile și posturile vamale de la Nistru, depozitate în Arhiva Istorică de Stat din Rusia care, în viziunea noastră, sunt mult mai complete și mai veridice (Tabelul 4 și 5).

Tabelul 4

Valoarea traficului de mărfuri dintre Basarabia și guberniile ucrainene și ruse prin vama Movilău, între anii 1825-1830 (în ruble asignate)*

Anul	Exportul din Basarabia	Raportul, în %	Importul din Rusia	Raportul, în %	Valoarea totală a traficului de mărfuri**	Raportul, în %	
						Export	Import
1821	572758	29,7	1361654	14,7	**1934412**	**29,6**	**70,4**
1822	245680	12,7	2099750	22,7	**2345430**	**10,5**	**89,5**
1823	175462	9,1	1523472	16,4	**1698934**	**10,3**	**89,7**
1824	210021	10,9	1586380	17,1	**1796401**	**11,7**	**88,3**
1825	397040	20,6	1332122	14,4	**1729162**	**23,0**	**77,0**
1826	330118	17,1	1357962	14,7	**1688080**	**19,6**	**80,4**
Total	**1931079**	**100,0**	**9261340**	**100,0**	**11192419**	**17,3**	**82,7**

* AIMSR, F. AȘM, d. 18589, p. I, f. 89 verso.

** În valoarea totală a exportului de mărfuri de 1.931.079 rub. n-au fost incluse monedele de aur, argint și asignate, transportate din Basarabia în Rusia în acești ani: 1.816.437 monede de aur și argint și 407.600 monede asignate. În Basarabia au fost transportate prin această vamă din Rusia monede în valoare doar de 227.184 rub. asignate (*Ibidem*, f. 90-90 verso).

Datele Tabelului 4 confirmă că în comerțul Basarabiei cu guberniile ucrainene și ruse, prin vama Movilău, importul mărfurilor din aceste gubernii, alcătuit din mărfuri industriale, prevala absolut asupra exportului mărfurilor

basarabene, constituind 9.261.340 rub. (82,7%) din întreg traficul de mărfuri; exportului de mărfuri din Basarabia în aceste gubernii revenindu-i doar 1.931.079 rub. (17,3%). Dacă în exportul mărfurilor din Basarabia în guberniile de peste Nistru, după adoptarea tarifului prohibitiv din 1822, se observă o tendinţă de creştere, în importul mărfurilor din guberniile ucrainene şi ruse se observă o tendinţă de descreştere. A. Rozeilon-Soşalski, care a adunat şi a sistematizat aceste date şi cunoştea situaţia din Basarabia, lămurea aceasta scădere a importului nu prin creşterea industriei locale, care i-ar fi asigurat pe locuitori cu articolele necesare, pe care în trecut le primeau din Rusia, dar prin faptul că „[...] locuitorii, în special poporul simplu, din varii motive, devenind din an în an, tot mai sărac, nu mai poate să-şi satisfacă acele necesităţi, de care în trecut nu se lipsea”[33].

O comparaţie cu datele ce reflectă volumul comerţului dintre Basarabia şi guberniile ucrainene şi ruse între anii 1825-1830, după *adoptarea Regulamentului cu privire la comerţul cu Basarabia* din 17 februarie 1825[34], adunate şi sistematizate de administraţia imperială, depozitate în Arhiva Istorică de Stat din Rusia care, în viziunea noastră, sunt complete şi veridice, atestă cam aceeaşi tendinţă (Tabelul 5).

Tabelul 5

Volumul comerţului dintre Basarabia şi guberniile ucrainene şi ruse între anii 1825-1830 (în mii ruble asignate)*

Anul	Exportul în alte gubernii				Importul din Rusia în Basarabia				Volumul valoric al traficului de mărfuri	Raportul, în %
	Valoarea totală	În %	Inclusiv		Valoarea totală	În %	Inclusiv			
			Articole meşteşugăreşti	În %			Articole industriale	În %		
1825	2229	10,6	**21**	**0,9**	4015	9,8	**1945**	**48,4**	**6244**	**9,9**
1826	4544	21,6	**40**	**0,9**	6098	14,9	**4003**	**15,6**	**10642**	**16,9**
1827	4194	19,9	**39**	**0,9**	5243	12,8	**2604**	**49,7**	**9437**	**15,0**
1828	3579	17,0	**76**	**2,1**	7188	17,6	**2263**	**31,5**	**10766**	**17,1**
1829	4330	20,6	**42**	**1,0**	8827	21,6	**3908**	**44,3**	**13157**	**20,9**
1830	2164	10,2	**21**	**1,0**	10572	25,8	**5916**	**27,6**	**12736**	**20,2**
Total	**21039**	**100,0**	**239**	**1,1**	**40943**	**100,0**	**20639**	**50,4**	**62982**	**100,0**

[33] Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (AIMSR), F. Arhiva Militaro-Ştiinţifică (AŞM), d. 18589, p. I, f. 90.

[34] Mai detaliat despre acest Regulament, *a se vedea:* Valentin Tomuleţ, Politica colonial-comercială a ţarismului în Basarabia în anii ’20 ai sec. al XIX-lea (în baza „Regulamentului cu privire la comerţul cu Basarabia” din 17 februarie 1825). În: *Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socioumane”,* Chişinău, 1999, p. 256-262.

* AISR, F. 21, inv. 12, d. 60, f. 20 verso-21.

** În volumul valoric al traficului de mărfuri de 62.982 mii rub. n-a fost inclusă suma de 23.118 mii rub. de monede (capital).

Datele sistematizate în Tabelul 5 atestă o prevalare a importului mărfurilor din guberniile ucrainene şi ruse, atât pentru anul 1828, cât şi pentru întreaga perioadă – 1825-1830, comparativ cu exportul mărfurilor din Basarabia în aceste gubernii. Dacă Memoriul indică, la 1828, suma de 2.259 mii rub. a mărfurilor importate în Basarabia de peste Nistru, datele Tabelului 5 – 7.188 mii rub., iar a exportului din regiune în aceste gubernii – 3.030 mii rub., comparativ cu 4.330 mii rub. Suntem predispuşi să credem că datele Memoriului nu sunt complete. În plus, prevalarea exportului din Basarabia în guberniile ucrainene şi ruse faţă de importul din aceste gubernii în regiunea nou-anexată, indicată în Memoriu, nu poate fi corectă din considerentul că vinul, sarea (ce constituiau mai mult de jumătate din export) şi alte produse agricole erau cu mult mai ieftine decât articolele de manufactură şi de fabrică importate din Rusia.

În plus, după aplicarea *Regulamentului cu privire la comerţul cu Basarabia* din 17 februarie 1825, care limita exportul peste Nistru a unor mărfuri basarabene ce constituiau ponderea de bază a comerţului cu guberniile ucrainene şi ruse (în special vinul şi sarea)[35], importul mărfurilor de manufactură şi de fabrică ruseşti în provincie era permis fără plata taxei vamale. Prin urmare, după 1825, în comerţul Basarabiei cu guberniile de peste Nistru s-a stabilit o prevalare a importului asupra exportului, ceea ce, cu regret, nu este elucidat în Tabelul 3 din cadrul Memoriului. Este greu de a lămuri discrepanţa între aceste date. Suntem predispuşi să credem că datele incluse în Memoriu nu sunt complete.

Un interes aparte îl prezintă a doua parte a Tabelului „B”, ce atestă numărul de porturi şi iarmaroace din Basarabia şi numărul târgoveţilor încadraţi în comerţul interior şi cu alte gubernii ucrainene şi ruse în 1828 (Tabelul 6).

[35] Spre exemplu, exportul sării prin posturile vamale ale districtului Odesa (Maiaki, Parcani, Ovidiopol, Nikolaev şi Herson) s-a redus de la 1.670.345 puduri în 1824 la 1.011.432 puduri în 1828 (ANRM, F. 134, inv. 3, d. 10, f. 3; Коммерческая газета, 1825, 31 марта, № 9).

Tabelul 6

Numărul de porturi şi iarmaroace din Basarabia şi numărul de negustori şi târgoveţi încadraţi în comerţ în 1828*

Oraşele şi judeţele	Numărul de porturi	Numărul de iarmaroace	Târgoveţi încadraţi în comerţ		Inclusiv				Numărul total de târgoveţi	Raportul, în %
			Cu alte gubernii	În comerţul interior	Dvorenimea comercială	Negustori**	Mica burghezie comercială	Ţărănimea de stat comercială		
Oraşele										
Chişinău	-	1	80	500	12	-	568	-	**580**	**50,8**
Hotin	-	16	-	15	-	-	15	-	**15**	**1,3**
Bălţi	-	11	-	32	-	5	27	-	**32**	**2,8**
Bender	-	-	-	63	2	-	61	-	**63**	**5,5**
Ismail	1	-	30	285	-	115	200	-	**315**	**27,6**
Chilia	-	-	1	40	1	-	40	-	**41**	**3,6**
Reni	1	-	2	20	-	2	20	-	**22**	**1,9**
Akkerman	1	1	23	50	5	2	66	-	**73**	**6,4**
În total	**3**	**29**	**136**	**1005**	**20**	**124**	**997**	**-**	**1141**	**54,5**
Judeţele										
Orhei	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**	**-**
Hotin	-	4	78	675	6	-	-	747	**753**	**69,0**
Iaşi	-	6	-	150	-	-	-	150	**150**	**15,7**
Bender	-	-	-	50	-	-	-	50	**50**	**5,3**
Ismail	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**	**-**
Akkerman	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**	**-**
În total	**-**	**10**	**78*** **	**875*** **	**6**	**-**	**-**	**947**	**953**	**45,5**
Numărul total	**3**	**39**	**214**	**1880**	**26**	**124**	**997**	**947**	**2094**	**100,0**

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 60.

** Negustorii erau, în fond, din alte oraşe, doar în târgul Bălţi – din străinătate.

*** Pentru unele judeţe, ca Orhei, Ismail, Akkerman, nu este indicat numărul persoanelor încadrate în comerţ.

Datele Tabelului 6 atestă că la 1828 în Basarabia erau funcţionale 3 porturi – Ismail, Reni şi Akkerman. În regiune mai exista şi portul Chilia, dar la moment acesta nu era funcţional.

În provincie erau înregistrate anual 39 de iarmaroace : 29 localizate în mediul urban şi 10 – în mediul rural. În mediul urban, cele mai multe – 16 iarmaroace – erau organizate în oraşul Hotin, deşi nu toate erau funcţionale, iar volumul valoric al traficului de mărfuri era mic şi nesemnificativ, urmat de oraşul Bălţi – cu 11 iarmaroace, unde era concentrat comerţul cu vite, oi şi cai, prin vama Noua Suliţa, cu Imperiul Austriac şi câte un iarmaroc – în oraşul regional Chişinău şi Akkerman. Din cele 6 judeţe ale Basarabiei, iarmaroace se organizau doar în judeţele Hotin (4) şi Iaşi (6).

Prezintă interes numărul de târgoveţi încadraţi în comerţ. Datele tabelului atestă că în Basarabia erau înregistrate 2094 de persoane ocupate în comerţ. Izvoarele de epocă atestă că la început cu comerţul se îndeletniceau, în baza „obiceiului moldovenesc", toate stările, inclusiv străinii „[...] cu plata unei taxe, stabilite pentru stările sociale, [...] ce nu depăşea 15 lei[36] anual"[37], iar „[...] activitatea comercială se desfăşura în condiţii egale pentru toţi locuitorii; populaţia era divizată în stări (după principiul etnic – *V.T.*): velicoruşi, moldoveni, bulgări, armeni, evrei"[38].

Odată cu adoptarea, la 29 aprilie 1818, a *Regulamentului organizării administrative a Basarabiei*, în regiune a intrat în vigoare legislaţia rusă privind comerţul interior şi exterior. Starea socială privilegiată a primit mari avantaje în domeniul comerţului. Nobilimea locală, negustorii şi mica burghezie au fost egalaţi în drepturi cu cei din guberniile interne ruse[39], cu toate că negustorii n-au fost stratificaţi în ghilde comerciale, ca cei din gubernii ruse, fapt ce nu le dădea posibilitate să se încadreze în comerţul intergubernial. Conform tradiţiilor vechi moldoveneşti, nobilimea basarabeană avea drepturi nelimitate de a se ocupa atât cu comerţul interior, cât şi cu cel exterior, nefiind supusă regulamentului de ghildă şi celui orăşenesc[40]. Ulterior, de dreptul de a se ocupa

[36] ***Leu*** – la început monedă olandeză de argint *(„Lowenthaler")*, având drept element caracteristic un leu ridicat pe două labe imprimat pe revers. Chiar şi după ieşirea din uz a talerilor (pe la 1750), numele de leu a fost păstrat ca termen generic pentru bani. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, vechea unitate monetară de argint turcească a fost păstrată. În 1815, cursul oficial al leului constituia 60 cop. de aramă. În 1819 Guvernul Regional al Basarabiei a discutat propunerea rezidentului plenipotenţiar A.N. Bahmetev despre sistemul monetar existent în Basarabia. S-a constatat că în Basarabia în circulaţie se află sistemul monetar turcesc, în special moneda de argint turcească, denumită *leu* şi *parale*, care nu corespund în preţ cursului actual. S-a luat decizia „de a interzice pătrunderea acestor bani în regiune de peste hotare şi de a nu-i primi în contul achitării impozitelor şi altor plăţi" (ANRM, F. 43, inv. 1, 1819, d. 29, f. 2). Ulterior, administraţia regională revine la chestiunea cu privire la circulaţia banilor turceşti în Basarabia. În timpul discuţiei din 23 mai 1824 în Consiliul Suprem al Basarabiei a acestei probleme, s-a constatat că „nimeni nu-şi mai aduce aminte de când guvernul turcesc a pus în circulaţie moneda de argint, numită *leu*, dar toţi cunosc că 40 de parale alcătuiau şi alcătuiesc în continuare un *leu*, iar trei *aspri* – o *para*" (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 430, p. I, f. 166 verso-167). În Basarabia, sistemul monetar turcesc a fost lichidat oficial doar în 1824. Dar şi după aceasta în circuit mai era întâlnit leul şi alte monede turceşti (ANRM, F. 6, inv. 2, 1832, d. 610, f. 8).

[37] AISR, F. 560, inv. 4, d. 402, f. 39.

[38] ANRM, F. 75, inv. 1, d. 426, f. 41-42.

[39] ПСЗРИ. Собр. I, т. XXXV, 1818, СПб., 1830, №27357, с. 230, 232.

[40] AISR, F. 560, inv. 3, d. 251, f. 103.

cu comerţul exterior au beneficiat şi alte stări sociale. În iulie 1820, Guvernul Regional al Basarabiei a primit dispoziţia lui A.N. Bahmetev de a acorda „[...] tuturor locuitorilor, încadraţi în comerţ, dreptul de a se ocupa liber cu comerţul exterior, fără niciun fel de privilegii pentru cineva din ei”[41], drept de care puteau beneficia, conform tradiţiilor moldoveneşti, toţi locuitorii.

De menţionat faptul că din numărul total de târgoveţi, 1141 (54,5%) activau în centrele urbane, inclusiv: 580 (50,8%) – în oraşul Chişinău, 315 (27,6%) – în Ismail, 73 (6,4%) – în Akkerman, 63 (5,5%) – în Bender, 41 (3,6%) – în Chilia, 32 (2.8%) – în Bălţi, 22 (1,9%) – în Reni şi 15 (1,3%) – în oraşul Hotin, iar 853 (45,5%) – în diferite localităţi ale judeţelor provinciei, inclusiv: 753 (69%) – în judeţul Hotin, 150 (15,7%) – Iaşi şi 50 (5,3%) – în judeţul Bender.

Prezintă interes modalitatea de încadrare a târgoveţilor în comerţ: 1880 de persoane se ocupau cu comerţul interior, inclusiv: 1005 (53,5%) – în cele 8 oraşe ale Basarabiei (majoritatea fiind încadraţi în comerţul interior în 2 oraşe: 500/49,8% – în oraşul Chişinău şi 285/28,4% – în oraşul Ismail) şi 875 (46,5%) – în 3 judeţe ale Basarabiei, inclusiv: 675 (77,1%) – în judeţul Hotin, 150 (17,1%) – în judeţul Iaşi şi 50 (5,7%) – în judeţul Bender.

Din alte surse aflăm că în 1828 în oraşul Ismail se ocupau cu comerţul exterior, de regulă, cu exportul cerealelor, 30 de persoane, inclusiv 2 consilieri comerciali – Matvei Dracincev şi Constantin Kuiumgioglo. Capitalul comercial al negustorilor şi consilierilor comerciali varia de la 10 mii la 25 şi 50 mii ruble[42].

Din numărul total de 2094 de persoane încadrate în comerţ în Basarabia în 1828, 26 constituiau dvorenimea comercială, 124 – negustori, 977 – târgoveţi (mica burghezie[43]) comerciali şi 947 – ţărănimea comercială.

---

[41] AISR, F. 560, inv. 4, d. 252, f. 2-2 verso.

[42] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 2 verso-3.

[43] ***Mic-burghezi*** – categorie socială formată, în cea mai mare parte, din mici producători şi mici comercianţi (cunoscuţi în Ţările Române ca *târgoveţi*), care era răspândită [în Rusia] sub denumirea generică *meşciane* (rus. *мещане*) şi care formau al treilea grup social (după intelectualitate şi negustori) în care era împărţită populaţia urbană din Rusia. Mic-burghezii constituiau un grup social ierarhic inferior din cadrul populaţiei urbane, instituit în Basarabia conform Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 29 aprilie 1818, supus impozitului pe cap de locuitor (capitaţiei), prestaţiilor şi recrutării; aveau dreptul să se angajeze în calitate de salariaţi, să practice meşteşugăritul şi comerţul cu amănuntul (Valentin Tomuleţ, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918), (Instituţii, regulamente, termeni)*. Ediţia III-a, revăzută şi adăugită, Iaşi, 2014, p. 395-396). Alexandru Boldur numeşte simplu această categorie socială *burghezi* (Alexandru Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească*, Chişinău, 1929, p. 51). În documentele de epocă termenul *meşceanin* era identic cu termenul *târgoveţ* (Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*, Bucureşti, 1993, p. 35, 38, 53, 121, 143, 171, 172, 186, 212, 221, 228, 267, 281, 285). Dar, analogia este una pur convenţională, deoarece ea se referă la perioada medievală (prin *orăşeni* şi *târgoveţi* se subînţelege locuitorii oraşelor şi târgurilor) şi nu la cea modernă, în care se afla Basarabia la acel moment. După aplicarea la 26 septembrie 1830 a Regulamentului ghildelor, stările sociale burgheze din Basarabia au fost legiferate juridic şi includeau negustorii de trei ghilde (burghezia comercială), *mica burghezie*, ţărănimea comercială de patru categorii şi vânzătorii de două clase *(ANRM, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 93 verso-94)*.

Izvorul atestă că negustorii ce se ocupau cu comerţul interior erau, în fond, din alte oraşe ale Basarabiei, doar în târgul Bălţi – din străinătate. Pentru unele judeţe, ca Orhei, Ismail şi Akkerman, sursa nu indică numărul de persoane încadrate în comerţ, însă explicaţia din subsolul Tabelului „B" atestă că surplusurile agricole din gospodăriile personale erau comercializate de moşieri şi ţărani, care însă nu se ocupau permanent cu comerţul.

Totuşi, o anumită deosebire sau delimitare între negustorii şi târgoveţii din Basarabia, similari unor ţări din Europa, o putem observa. După anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, populaţia orăşenească se împărţea în aceleaşi categorii sociale ca şi cea din guberniile interne ruse, potrivit Regulamentului orăşenesc din 21 aprilie 1785: negustori, meşteşugari, mic-burghezi, oaspeţi, cetăţeni de onoare etc.[44], deşi această reglementare va fi aplicată în provincie definitiv după instituirea structurii/reformei de ghildă, prin decretul imperial din 26 septembrie 1830[45].

Deosebirea esenţială între aceste două categorii era că negustorii se ocupau cu comerţul mare, angro, iar târgoveţii – cu comerţul mărunt, cu amănuntul. Negustorii beneficiau de anumite libertăţi şi privilegii, erau uniţi în comunităţi/corporaţii, aveau registre de înscriere şi de încasări şi plăţi, dispuneau de o contabilitate sistematizată; târgoveţii – erau uniţi şi ei în comunităţi (după principiul social, etnic, religios, precum şi comunităţi formate pornind de la *perioada când au venit în oraş* etc.), nu făceau înregistrări ale veniturilor şi cheltuielilor, marea lor majoritate fiind săraci. Cei mai mulţi negustori şi târgoveţi erau analfabeţi.

Respectiv, în categoria mic-burghezilor din Basarabia a fost inclusă toată populaţia orăşenească înscrisă în registrele contribuabililor, din considerentul că populaţia nu era compartimentată în clase, iar negustorii nu erau stratificaţi în ghilde (până la aplicarea la 26 septembrie 1830 a structurii de ghildă), ca în Imperiul Rus. În consecinţă, în categoria negustorilor erau incluşi toţi acei care aveau capitaluri băneşti şi se ocupau cu meşteşugăritul şi comerţul[46]. Ieşirea din categoria mic-burghezilor putea avea loc doar în cazul obţinerii studiilor sau încadrării în serviciul de stat, fie al transferării în categoria negustorilor de ghildă.

Comerţul exterior

Memoriul conţine informaţii detaliate, deşi incomplete, despre comerţul exterior la 1828, prin vămile şi posturile vamale de la Prut cu Imperiul Austriac şi Imperiul Otoman (Tabelul 7).

---

[44] ПСЗРИ. Собр. I, т. XXII, 1784-1788, СПб., 1830, №16187, с. 363-367.
[45] AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-94 verso.
[46] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 4-4 verso.

Tabelul 7

Comerţul exterior al Basarabiei cu Austria, Turcia şi, parţial, cu Moldova cu produse autohtone, cu excepţia sării vinului şi mangalului, la 1828 (în ruble asignate)*

Varietatea mărfurilor	Austria		Turcia		Valoarea totală	
	Valoarea totală	Raportul, în %	Valoarea totală	Raportul, în %	Valoarea totală	Raportul, în %
Vite cornute	3009127	69,6	-	-	**3009127**	**69,0**
Oi	110084	2,5	-	-	**110084**	**2,5**
Cai	758260	17,5	-	-	**758260**	**17,4**
Lână de oi	203051	4,7	-	-	**203051**	**4,7**
Piei diferite	33662	0,8	30784	72,8	**64446**	**1,5**
Coarne de vite	137	0,003	-	-	**137**	**0,003**
Seu	150790	3,5	82	0,2	**150872**	**3,5**
Peşte sărat	11055	0,3	3115	7,4	**14170**	**0,3**
Icre de peşte	3150	0,07	5805	13,7	**8955**	**0,2**
Batog	-	-	240	0,6	**240**	**0,005**
Scrumbie	-	-	64	0,2	**64**	**0,0009**
Clei din peşte	350	0,008	15	0,03	**365**	**0,008**
Săpun	-	-	870	1,1	**870**	**0,02**
Miere	5692	0,1	-	-	**5692**	**0,1**
Ceară	32600	0,8	65	0,2	**32665**	**0,8**
Lumânări	-	-	1200	2,8	**1200**	**0,03**
Pene de scris	80	0,002	-	-	**80**	**0,002**
Porumb	3210	0,07	-	-	**3210**	**0,07**
Valoarea totală	**4321248**	**100,0**	**42285**	**100,0**	**4363533**	**100,0**
Raportul, în %	**99,0**	**-**	**1,0**	**-**	**100,0**	**-**

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 34.

Datele Tabelului 7 atestă faptul că exportul produselor basarabene era orientat spre Imperiul Austriac, căruia îi revenea 99% din întreaga valoare a exportului, Imperiului Otoman revenindu-i doar 1%, prin aceste puncte vamale.

Ponderea de bază în comerţul provinciei cu Imperiul Austriac revenea vitelor cornute, cailor, oilor, lânii de oi şi diferitor piei, care constituiau suma de 4.114.184 rub. asignate, sau cca 95% din valoarea totală a mărfurilor.

Autorul/autorii Memoriului subliniază faptul că în 1828 în exportul din Basarabia n-au figurat cerealele, din cauza războiului cu Poarta Otomană (1828-1829), excepţie făcând doar porumbul, în valoare de 3.210 rub., exportat în Imperiul Austriac. Cerealele constituiau un produs importat în comerţul Basarabiei, ceea ce rezultă din remarca celor care au alcătuit Memoriul, prin care se preciza că în ultimii 10 ani Basarabiei îi rămâneau pentru comercializare 392.317 cetverturi[47] de cereale (ţinuturilor Iaşi – 172.568 de cetverturi, Hotin – 152.507, Bender – 48.293, Orhei – 16.423, Akkerman – 2.142 şi Ismail – 384 cetverturi), însă, ţinând cont de deficitul de 135.112 cetverturi de care aveau nevoie cele 8 oraşe (Chişinău – 50.656 cetverturi, Akkerman – 23.857, Ismail – 20.316, Hotin – 13.035, Bender – 12.414, Chilia – 7.033, Bălţi – 4.501, Reni – 3.300 cetverturi), rămâneau, de fapt, în mediu, 257.205 cetverturi de diferite cereale[48]. În plus, în oraşele din Basarabia mai erau importate din alte gubernii, anual, grâu şi secară, în seminţe şi făină, cca 40.900 cetverturi, în valoare de 610.003 rub. asignate[49].

În Memoriu se mai sublinia că o bună parte din cereale erau cumpărate din diferite localităţi ale Basarabiei, pentru a fi transportate spre portul Ismail şi a fi comercializate în provinciile turceşti pe cale maritimă, după terminarea războiului. În afară de exportul peste hotare, o parte din aceste cereale erau comercializate şi în oraşele Chişinău, Bender, Bălţi, Hotin, Ismail, Reni, Akkerman şi Chilia. În cazurile critice de lipsă de cereale, grâul şi secara erau aduse din guberniile Kameneţ Podolsk şi Herson[50].

În 1827 din Basarabia au fost exportate peste hotare în Turcia, Austria şi Moldova cereale în valoare de 611.460 rub. asignate, inclusiv: secară – 1.600 cetverturi, în valoare de 8.000 rub., grâu – 33.894 cetverturi, în valoare de 404.454 rub., mei – 1.538 cetverturi, în valoare de 5.733 rub., porumb – 12.439 cetverturi, în valoare de 80.311 rub. 50 cop., linte – 16 cetverturi, în valoare de 160 rub. şi alte produse puţin însemnate. Însă aceste date nu sunt complete, din considerentul că lipsesc informaţiile privind exportul de mărfuri prin porturile dunărene Ismail şi Reni.

Tabelul „B" din Memoriu conţine informaţii, care nu sunt reflectate în Tabelul din text, cu privire la vămile şi posturile vamale care funcţionau şi taxa vamală încasată până şi după adoptarea tarifului vamal prohibitiv din

[47] ***Cetverti*** – veche măsură de capacitate utilizată în Rusia, de regulă, pentru cereale, egală cu: *secara* – 8 puduri 34 funţi; *grâul de toamnă* – 9 puduri 25 funţi; *grâul de primăvară* – 9 puduri 7 funţi; *ovăzul* – 5 puduri 25 funţi; *meiul* – 7 puduri 17 funţi; *mazărea* – 10 puduri şi *porumbul* – 5 puduri. 1 pud este egal cu 16,38 kilograme *(Энциклопедический словарь* / Издатели Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон, СПб., 1903, Т. XXXVIII "a", с. 736). La începutul secolului al XIX-lea, în Moldova un cetverti era egal cu 7,5 puduri pentru făină, crupe şi orz şi cu 8 puduri pentru ovăz (ANRM, F. 1, inv. 1, d. 8, f. 518-518 verso). Forma de plural *cetverturi* este preluată din: Gh.Bulgar, Gh.Constantinescu-Dobridor, *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme*, Bucureşti, 2002, p. 97.

[48] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 24 verso-25.

[49] *Ibidem*, f. 25.

[50] *Ibidem*, f. 25-25 verso, 26-26 verso.

1822: vămile din Noua Suliţa, Sculeni şi Ismail şi posturile vamale din Lipcani, Reni şi Akkerman. Până la adoptarea tarifului vamal din 1822, vămile şi posturile vamale de la Prut, Dunăre şi litoralul Mării Negre au încasat taxe vamale în valoare de 1.114.782 rub. asignate, 63.739 rub. argint şi 622.894 lei, iar după 1822 – 2.865.032 rub. asignate şi 17.053 lei. Majoritatea din aceste sume au fost încasate de vama Noua Suliţa: până la adoptarea tarifului vamal din 1822 – 751.919 (67,4%) rub. asignate, 63.738 (100%) rub. argint şi 431.343 (69,2%) lei, iar după 1822 – 2.077.439 rub. (72,5%) asignate, ceea ce atestă importanţa relaţiilor comerciale cu Imperiul Austriac; prin vama Sculeni, până la 1822 – 134.927 (12,1%) rub. şi 188.601 (30,3%) lei, iar după 1822 – 365.634 (12,8%) rub. şi 15.248 (85,5%) lei[51].

Izvorul arată că aceste mărfuri erau exportate pe cale terestră prin vămile Noua Suliţa şi Sculeni şi posturile vamale Leova şi Lipcani.

Tot prin aceste vămi şi posturi vamale au fost importate mărfuri în valoare de 464.503 rub. 40 cop. (Tabelul 8)[52].

Tabelul 8

Importul mărfurilor în Basarabia din Imperiul Austriac, din posesiunile Imperiului Otoman şi din Principatul Moldovei prin vama Sculeni, posturile vamale Leova şi Lipcani, în 1827, şi vama Noua Suliţa, postul vamal Reni, în 1828*

Ţările implicate în comerţ	Anii, valoarea mărfii**		Valoarea totală	Raportul, în %
	1827	1828		
Imperiul Austriac	-	399501	**399501**	**51,6**
Posesiunile Imperiului Otoman	-	65002	**65002**	**8,4**
Principatul Moldovei	309689	-	**309689**	**40,0**
Valoarea totală	**309689**	**464503**	**774192**	**100,0**
Raportul, în %	**40,0**	**60,0**	**100,0**	**-**

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 19-21 verso.

** În Tabel n-au fost incluse copeicile.

Deşi Tabelul conţine informaţii doar pentru doi ani, totuşi o anumită tendinţă a importului din aceste ţări o putem observa: 399.501 (51,6%) din import revenea Imperiului Austriac, 309.689 (40%) – Principatului Moldovei şi 65.002 (8,4%) – altor posesiuni ale Imperiului Otoman.

Din Moldova de peste Prut au fost importate în Basarabia articole din bumbac şi mătase turceşti, în valoare de 100.395 (40,2%, din valoarea totală)

[51] *Ibidem*, f. 34 verso.

[52] *Ibidem*.

rub., cositor – 60.173 (24,1%) rub., scrumbie olandeză – 23.054 (9,2%) rub., articole din lemn – 22.933 (9,2%) rub., catran – 20.744 (8,3%), cărora le reveneau 80,6% din tot volumul importului din această ţară. Celorlalte mărfuri le revenea o pondere mult mai mică: detalii pentru ceasuri (7.920 rub.), articole din lână (7.481 rub.), piei neprelucrate (7.465 rub), mărgăritare (7.000 rub.), piatră pentru moară (6.815 rub.), articole din metal (6.420 rub.), lână de oi (6.016 rub.), scufiţe turceşti (5.409 rub.), băuturi (4.377 rub.), articole din in (3.037 rub.).

Varietatea mărfurilor importate din Imperiul Austriac, spre deosebire de cele importate din Principatul Moldovei, era mult mai mare, însă de o valoare mult mai mică. Alături de aceasta, în suma totală de 399.501 rub. a mărfurilor importate din această ţară în Basarabia era inclusă şi cea de 119.902. rub. 50 cop. (30%) de diferite monede, care urma a fi folosită pentru cumpărarea mărfurilor basarabene – în special, vite cornute, oi şi cai. Cele mai importante mărfuri importate din Austria erau: articolele din lemn (55.536 rub. 85 cop.), oţel (52.410 rub.), in (28.451 rub. 75 cop.), lână (19.526 rub.), bumbac (19.068 rub. 50 cop.), băuturi (11.902 rub. 50 cop.), fibre din cânepă şi in (7.660 rub. 50 cop.), scufiţe (7.626 rub.), medicamente (7.178 rub. 75 cop.), bumbac (13.247 rub. 75 cop.) etc.

Din valoarea mărfurilor importate din alte posesiuni ale Imperiului Otoman – 65002 (8,4%), 26.164 rub. (40,3%) erau diferite monede, articole din bumbac (13.189 rub.), in (2.703 rub.), cânepă şi in (1.519 rub.), mănuşi pentru femei (1.455 rub.), mătase (2.228 rub.), orez (1.714 rub.), cafea (1.451 rub), legume (2.326 rub.) etc.

Lipsa informaţiei pentru porturile Ismail şi Reni se explică prin faptul că documentele în cauză au fost prezentate pentru verificările de rigoare instituţiilor de resort şi, respectiv, acestea nu figurează în Memoriu[53]. Din alte surse putem constata că comerţul acestui ţinut, dar nu numai, era orientat spre exportul de mărfuri peste hotare prin aceste porturi[54].

Despre valoarea exportului şi importului de mărfuri prin porturile dunărene Ismail şi Reni în prima jumătate a anilor ’20 ai secolului al XIX-lea, cu 2 ani înainte de perfectarea Memoriului aflăm din relatările lui A.Rozeilon-Soşalski, trimis special în teritoriul nou-anexat pentru studierea detaliată a sistemului administrativ, a categoriilor sociale şi a tuturor ramurilor economice, care a lăsat, în formă de manuscris, o lucrare fundamentală, în două volume, dedicată descrierii militaro-statistice a Basarabiei în anii 1821-1826, care se păstrează în Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia, fondul Arhiva

[53] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 37 verso-38.

[54] Despre exportul de mărfuri din Basarabia prin aceste portul, *a se vedea:* Valentin Tomuleţ, *Rolul porturilor Ismail şi Reni în comerţul exterior al Basarabiei prin Marea Neagră (1812-1856)*. În: In honorem Gheorghe Gonţa. Ţara Moldovei în contextul civilizaţiei europene. Materialele Simpozionului Internaţional. Noiembrie 2008, Chişinău, 2008, p. 689-721.

Militaro-Ştiinţifică, şi care prezintă un mare interes pentru studierea istoriei moderne a Basarabiei (Tabelul 9).

Tabelul 9

Valoarea exportului şi importului de mărfuri prin porturile Ismail şi Reni în anii 1821-1826 (în ruble asignate)*

Anii	Ismail			Reni			Volumul valoric al traficului de mărfuri	Raportul, în %	
	Export	Import	Valoarea totală	Export	Import	Valoarea totală		Ismail	Reni
1821	436541	260321	**696862**	108951	430460	**539411**	**1236273**	**56,4**	**43,6**
1822	153019	426393	**579412**	37813	222760	**260573**	**839985**	**69,0**	**31,0**
1823	81447	225569	**307016**	131006	138542	**269548**	**576564**	**53,2**	**46,8**
1824	74099	45868	**119967**	25255	21900	**47155**	**167122**	**71,8**	**28,2**
1825	920627	236620	**1157247**	217969	69713	**287682**	**1444929**	**80,1**	**19,9**
1826	912837	71418	**984255**	224608	87106	**311714**	**1295969**	**75,9**	**24,1**
În total	**2578570**	**1266189**	**3844759**	**745602**	**970481**	**1716083**	**5560842**	**69,1**	**30,9**
În %	**67,1**	**32,9**	**69,1**	**43,4**	**56,6**	**30,9**	**100,0**	**-**	**-**

* AIMSR, F. AMŞ, d. 18589, p. I, f. 83 verso-85 verso.

Datele Tabelului 9 demonstrează că din volumul valoric al traficului de mărfuri de 5.560.842 rub., 3.844.759 rub. (69,1%) reveneau portului Ismail şi 1.716.083 rub. (30,9%) – portului Reni. O preponderenţă a exportului faţă de import se poate constata în portul Ismail, unde exportul în aceşti ani a constituit suma de 2.578.570 rub. (67,1%), iar cea a importului – 1.266.189 rub. (32,9%). O situaţie diametral opusă era în portul Reni, unde importul prevala asupra exportului: exportul a constituit doar suma de 745.602 rub. (43,4%), iar importul – 970.481 rub. (56,6%).

Prioritatea portului Ismail faţă de portul Reni mai poate fi demonstrată şi prin numărul vaselor comerciale acostate în aceste porturi: în 1826 în portul Ismail au acostat 156 de vase: 84 sub pavilion rusesc, 24 – sub pavilion austriac, 26 – sub pavilion englez, 10 – sub pavilion sardinian şi 12 sub pavilion turcesc; în portul Reni au acostat doar 22 de vase: 8 sub pavilion rusesc, 8 – sub pavilion englez, 4 – sub pavilion ionian şi 2 sub pavilion turcesc[55].

[55] AIMSR, F. AMŞ, d. 18589, partea I, f. 83, 84-84 verso.

Analizând exportul şi importul de mărfuri prin aceste porturi A.Rozeilon-Soşalski constată că prioritatea portului Ismail faţă de portul Reni se datorează faptului că vasele comerciale şi magazinele în acest port sunt apărate de zidurile cetăţii; comerţul poate fi efectuat, sub un control riguros, chiar în condiţiile când în Poarta Otomană bântuie ciuma, din simplul considerent că navigaţia are loc prin delta Dunării, unde este amplasată flota de frontieră rusă; drumurile comerciale convenabile care vin din Basarabia spre portul Ismail „[...] îi dau o capacitate mult mai mare, faţă de altele, pentru transportarea produselor şi exportul lor peste hotare”[56]. În schimb, portul Reni nu dispune de acele avantaje de care beneficiază portul Ismail: negoţul nu beneficiază de un adăpost atât de sigur ca în Ismail; negustorii nu sunt protejaţi de atacurile zaporojenilor de cealaltă parte a Dunării, care se ocupă cu pescuitul şi care deseori fac incursiuni asupra cordonului de cazaci şi jefuiesc oraşul; portul nu este atât de bine protejat sanitar, din cauza că râul în acest loc este mult mai îngust şi, prin el, uşor poate pătrunde ciuma[57].

Prin hotarul de apus pătrundeau în Basarabia şi mărfuri de contrabandă. Aceasta era posibil, cum scria în iulie 1825 ministrul de finanţe, pentru că „[...] frontiera cu Austria şi Turcia este peste tot practicabilă: delta joasă a Dunării, nivelul scăzut al apei Prutului şi, îndeosebi, hotarul cu Bucovina, ce trece prin locuri muntoase, intersectate din toate direcţiile de drumuri cunoscute doar băştinaşilor, căi uşoare pentru transportarea contrabandei”[58]. Mai exista o temere, mult mai serioasă. Ministrul scria că la un comerţ ilegal îndeamnă şi alte circumstanţe, cum ar fi: „relaţiile de rudenie, aceleaşi obiceiuri, necesităţile şi modul de viaţă specific locuitorilor basarabeni şi celor din Moldova şi Bucovina, de asemenea necesităţile locuitorilor din Basarabia în multe mărfuri interzise, de tariful general, de a fi importate în regiune”[59]. Şi autorităţile locale constatau că cordonul sanitaro-vamal de la Prut, îndeosebi la hotarul cu Imperiul Austriac de la târguşorul Noua Suliţă până la sătişorul Onutu, o jumătate din care aparţinea Austriei, iar a doua – Basarabiei, nu face faţă cerinţelor, deoarece pe aici trec liber mărfurile de contrabandă din Austria şi el serveşte drept mijloc de trecere frauduloasă a diferitor animale în Basarabia, respectiv, favorizează existenţa contrabandei[60].

Negustorii căutau să aducă în Basarabia mărfuri interzise de tariful vamal, care, de cele mai multe ori, la hotar, când treceau prin vame, erau confiscate. Până la adoptarea tarifului vamal din 1822, în vămile şi postirile vamale din Basarabia au fost confiscate mărfuri în valoare de 2.579 rub. 45 cop., 12.923 lei 106 aspre, 4 mahmudea, la cursul de atunci, ce valorau 100 de lei şi

[56] *Ibidem*, f. 85.
[57] *Ibidem*, f. 83.
[58] AISR, F. 560, inv. 4, d. 402, f. 57 verso.
[59] *Ibidem*, f. 57 verso-58.
[60] AISR, F. 18, inv. 6, d. 575, f. 53 verso-54.

16 cervoneţi olandezi, iar în decurs de 7 ani, după adoptarea tarifului, până în 1829, – au fost confiscate mărfuri în valoare de 28.999 rub. 78 cop.[61]

Navigaţia fluvială

La 1828, Basarabia nu dispunea de debarcadere maritime. În schimb, avea porturi pe Dunăre şi limanul Nistrului: Ismail, Reni şi Akkerman, unde acostau din diferite ţări vase comerciale cu mărfuri şi balast.

De regulă, importul şi exportul mărfurilor pe cale fluvială, pe râul Dunărea şi limanul Nistrului se efectuau din lunile aprilie şi până în noiembrie, iar când râurile nu îngheţau – şi până mai târziu. Cât priveşte râurile Prut şi Nistru, în special Prutul, nu erau adaptate navigaţiei din cauza vitezei mari a apei şi a debitului scăzut al apei în multe locuri ale acestor râuri. De regulă, pe aceste râuri erau transportate plute cu lemn şi pluteau doar vase mici[62].

Memoriul conţine informaţii detaliate doar despre comerţul prin postul vamal Akkerman, instituit în 1818 (Tabelul 10)[63].

Tabelul 10

Numărul vaselor comerciale şi volumul circuitului de mărfuri prin postul vamal Akkerman între 1818 şi 1828*

Anii	Vase acostate din porturile Imperiului Otoman			Vase acostate din porturile Imperiului Rus			Vase plecate în porturile Imperiului Otoman		Vase plecate în porturile Imperiului Rus		
	Balast	Mărfuri	Valoarea (în rub. asignate)	Balast	Mărfuri	Valoarea (în rub. asignate)	Mărfuri	Valoarea (în rub. asignate)	Balast	Mărfuri	Valoarea (în rub. asignate)
1818	-	4	7230,0	1	-	**	3	**	-	2	**
1819	11	13	17248,7	3	2	**	26	**	-	3	**
1820	-	1	4459,8	37	-	**	3	**	1	29	**
1821	5	1	3014,5	128	28	**	-	**	13	149	**
1822	1	1	1882,5	36	33	21292,0	-	-	5	61	52693,0
1823	-	3	2908,15	47	19	31589,5	3	1480,0	7	55	40496,3
1824	2	2	1533,0	130	43	49646,0	4	499,6	2	168	98766,4
1825	-	1	525,0	24	16	24260,5	1	154,5	4	26	18636,75

[61] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 40.

[62] *Ibidem*, f. 40 verso.

[63] Memoriu nu conţine informaţii despre comerţul exterior al Basarabiei prin porturile dunărene Ismail şi Reni, din considerentul că asemenea informaţii pentru portul Ismail încă n-au fost puse la dispoziţie, iar exportul de mărfuri prin portul Reni în 1828 – n-a avut loc.

1826	-	-	-	102	35	58892,0	-	-	13	131	672,0
1827	1	-	-	23	18	31812,0	1	520,0	13	29	6506,85
1828	-	-	-	162	20	39107,0	-	-	12	170	180450,4
În total	**20**	**26**	**38801,65**	**693**	**214**	**256599,0**	**41**	**2654,1**	**70**	**823**	**398221,7**
Raportul, în %	**2,8**	**10,2**	**13,1**	**97,2**	**82,2**	**86,9**	**4,7**	**0,7**	**-**	**95,3**	**93,3**

* ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 35-37 verso. Date publicate, cu unele erori, de istoricii Ya.Grosul şi I.Budak (Я.С. Гросул, И.Г. Будак, *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861)*, Кишинев, 1967, с. 314).

** Valoarea mărfurilor importate şi exportate nu este cunoscută, din cauza că în aceşti ani asemenea informaţii nu erau solicitate de instituţia vamală.

Datele Tabelului 10 atestă o preponderenţă vădită pe care o întreţinea portul Akkerman cu alte porturi ruseşti din Marea Neagră: 693 (97,2%) din vase acostate cu balast, 214 (82,2%) din vase acostate cu mărfuri şi 256.599 (86,9%) rub. asignate a mărfurilor importate în Basarabia prin acest port. Cât priveşte vasele comerciale şi mărfurile exportate din Basarabia prin acest port, ponderea ce revenea porturilor ruseşti din Marea Neagă era şi mai mare: 823 (95,3%) de vase comerciale cu mărfuri şi 398.221,7 (93,3%) rub. asignate a mărfurilor exportate din Basarabia prin acest pot, comparativ cu cele din Imperiul Otoman.

Mărfurile importate în Basarabia prin portul Akkerman includeau: orez, măsline şi diferite produse de băcănie. În Imperiul Otoman erau exportate cereale, seu, piei etc. Din porturile ruseşti era adus în portul Akkerman lemn de construcţie: bârne, grindini de construcţie, scânduri, butoaie, butoiaşe, derivatele din lemn: de dulgherie, de tâmplărie şi de strungărie, hârtie pentru a înveli, frânghii şi funii, in, cretă, sticlă, tutun, aramă, fer şi gudron. Izvorul arată că aceste mărfuri erau aduse în portul Akkerman preponderent din porturile Odesa, Herson şi Nikolaev. Rolul de bază în comerţul portului Akkerman cu aceste 3 porturi ruseşti din Marea Neagă îi revenea portului Herson, care deţinea 96% (37.540 rub.), Odesa – 2,1% (806 rub.) şi Nikolaev – 1,9% (760 rub.), din tot circuitul de mărfuri (39.107 rub.)[64].

Dacă în trecut prin portul Akkerman erau exportate în alte porturi ruseşti, în fond, cereale, atunci în ultimii 7 ani, a fost exportată sarea şi vinul de producţie autohtonă, seul şi pieile. În suma mărfurilor exportate în 1828 către alte porturi ruseşti, urmează a fi evidenţiat Ovidiopolul, de unde mărfurile urmau a fi transportate pe cale terestră în guberniile ucrainene şi ruse. Către acest port au fost transportate mărfuri în valoare de 180.450

[64] ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 36-36 verso.

rub. 40 cop., inclusiv: sare alimentară (38.762 rub.), vin (61.438 rub.) seu (80.000 rub) şi oţet (250 rub. 40 cop.)[65].

Datele Tabelului 10 atestă faptul că, în ultimii ani, prin portul Akkerman nu se efectua un comerţ exterior activ, iar postul vamal funcţiona mai mult pentru mărfurile importate şi exportate cu alte porturi ruseşti din Marea Neagră.

Memoriul atestă că oraşele şi judeţele Basarabiei aveau legături cu 3 locuri de debarcadere aflate pe râurile Prut, Dunăre şi limanul Nistrului: judeţul Orhei – pe râurile Prut şi Nistru, oraşul Ismail – pe Dunăre, oraşele Reni şi Chilia – pe Dunăre, oraşul şi judeţul Akkerman – pe limanul Nistrului, oraşul şi judeţul Bender – pe Nistru, judeţul Iaşi – pe Prut şi oraşul şi judeţul Hotin – pe Prut[66].

Concluzii

Cele relatate *supra* ne permit să concluzionăm că Memoriul din 1828, depozitat în Fondul *Cancelaria guvernatorului Basarabiei* (F. 2, ANRM), în pofida imperfecţiunii lui, prezintă un interes deosebit pentru studierea relaţiilor comerciale pe care le întreţinea Basarabia cu ţările străine şi guberniile ucrainene şi ruse. Memoriul include un tabel detaliat, tabele mai mici şi mai mute date statistice care descriu, în cazul nostru, relaţiile comerciale ale Basarabiei cu Imperiul Austriac, Principatul Moldovei, Imperiul Otoman şi guberniile de peste Nistru la 1828, iar în unele cazuri – pentru o perioadă mai îndelungată (anii 1818-1828), fiind însoţit de un comentariu destul de detaliat al tabelelor.

Un anumit interes prezintă analiza negustorilor şi târgoveţilor încadraţi în comerţul din Basarabia. Negustorii ocupându-se, în fond, cu comerţul angro, iar târgoveţii – cu comerţul cu amănuntul, după aplicarea structurii de ghildă la 26 septembrie 1830, vor constitui burghezia comercială, vor beneficia de anumite înlesniri şi privilegii şi vor juca un rol important în comerţul Basarabiei şi în includerea regiunii în sistemul pieţei interne ruse. Conform Regulamentului ghildelor, stările sociale burgheze din Basarabia au fost legiferate juridic, egalate cu cele din guberniile interne ruse, şi includeau negustorii de trei ghilde (burghezia comercială), mica burghezie, ţărănimea comercială de patru categorii şi vânzătorii de două clase. Deşi datele statistice incluse în Memoriu nu sunt complete, nu includ traficul de mărfuri prin porturile Ismail şi Reni, din varii motive, ele ne permit totuşi să determinăm anumite tendinţe şi să evidenţiem anumite procese în politica guvernamentală promovată de administraţia imperială rusă în Basarabia, după anexarea ei la Imperiul Rus.

[65] *Ibidem*, f. 37-37 verso.
[66] *Ibidem*, f. 60.

BASSARABIA IN 1828: COMMERCIAL RELATIONS AND MERCHANTS
(Described in a memorandum presented to the Russian Imperial Institutions) (Part II)

The author analyzes another part of the memorandum from 1828, stored in the Fund of the Bessarabian Governor's Chancellery (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 1-69 verso), presented by the regional institutions to the imperial administration in Saint Petersburg, after the suppression of the limited and provisional autonomy of Bessarabia, according to the Regulation of February 29, 1828. The memorandum, which includes several tables describing the economic, social and confessional situation of Bessarabia in 1828, is accompanied by a fairly detailed commentary of the spreadsheets, which look more like a report and were presented annually in Petersburg by the regional institutions starting in 1842 (in the beginning the population data included information for the whole of Bessarabia, and starting from 1847 – for each separate county and its centre).

The memorandum includes data on the quantity and value of goods imported from abroad through the Sculeni customs and the Leova and Lipcani customs posts in 1827 and through the Noua Sulita and the Reni customs posts in 1828, which allow to find out with which of the European countries Bessarabia and Russian Empire maintained commercial relations etc. Particularly interesting are the compartments dedicated to trade, with the specification of internal and foreign trade, the number of seaports and ships arriving and departing with goods and the value of goods transported, the number of merchants in cities and regions, the number of merchants and petty bourgeois involved in trade, the number customs and customs offices, the income obtained from the collection of customs duties, the value of confiscated goods, etc.

Quite precious are the detailed comments (69 pages written on both sides) about the 10 spreadsheets (in this case the spreadsheets that showcased the trade the trade), attached at the end of the memorandum, which give us the opportunity to understand the processes that were taking place in Bessarabia during this time period.

Key words: *Bessarabia, Russian Empire, memorandum, socio-economic situation, statistics, social categories, population.*

Valentin TOMULEȚ
doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
email: tomuletvalentin@yahoo.ro
ORCID: 0000-0003-4696-2064